

Др Драган Станимировић,
ванредни професор Правног факултета у Нишу

ХУМАНИСТИЧКИ ДОПРИНОС МЛАДОГ МАРКСА ПУБЛИЦИСТИЦИ

1. Увод

Публицистика за своје звездане домете захваљује оним циницима људског духа и прегалаштва, који су својим делом наткрили епохе и отворили видике незатамњене светлости. Међу оне, који су од ње створили светску позорницу људске части и достојанства и увели је у светску историју, публицистика може с поносом најблиставијим словима уписати Карла Маркса (1818 — 1883). А и Марксов улазак у свет публицистике има историју. И како то бива, историје друштва и једне личности поклопиле су се у свом развоју за један историјски тренутак. Лукач је, за историјски стицај друштвеног и личног, оставио сјајну опаску, која је оцртала Марксов развојни пут и сама постала део историје људског духа: „Мало је личности у светској историји код којих се као код њега могла запазити таква тесна повезаност индивидуалног и општег друштвеног развоја“.¹

Млади Маркс је свој животни позив рано и одлучно схватио на хуманистички начин, у најузвишенијем смислу те речи о људском достојанству и људском лику слободе. Хуманистичко поимање позива садржи као „општи циљ, да оплемени човечанство и себе“², а као „средство — да се приближимо савршенству“.³ За време студија запажамо ванредно брзо сазревање великог генија, у чију је природу уткан хуманистички позив.⁴ Облици и домети Марковог мисаоног развоја мењали су се, а с тим и облици и домет хуманизма.

¹ Б. Лукач, *Млади Маркс*, Београдски графичко-издавачки завод, Београд, 1976, стр. 8.

² *Размишљања младића приликом избора позива*, Марксов матурски рад, Тријер, август 1835. К. Маркс — Ф. Енгелс, *ДЕЛА*, Том 1, „Просвета“, Београд, 1968, стр. 3. Даље је навод: МЕД.

³ Исто, стр. 5.

⁴ 15. октобра 1835. године Маркс почиње студије на Правном факултету Универзитета у Бону. Наредне године прелази на Правни факултет Универзитета у Берлину. Уз студије бави се лирском поезијом, слуша предавања из правних наука, филозофије и историје уметности, преводи античке писце на немачки и учи енглески и италијански језик. Од пролећа 1837. проучава Хегела „од почетка до краја“, затим улази у докторски клуб младохегеловаца. Од почетка 1839. припрема докторску дисертацију, коју завршава пред завршетак студија у Берлину (30. март 1841). 15. априла 1841. године Филозофски факултет у Јени проглашава Маркса доктором филозофије. МЕД, стр 10—15, 513—514.

У почетку студија Маркс од идеализма, по узору на Канта и Фихтеа, прелази на то да идеју тражи у „самој стварности“⁵. Неутолјиву жеђ за знањем гасио је на изворима уметности, филозофије и науке. Изборио је, у кратком времену, многе борбе у трагању за дубоким изворима истине под варљивим привидом површине, савладао завидно обимну грађу, али није нашао да је из свега тога изишао нарочито обogaћен. Богове је скинуо на земљу, али је желео да духовну природу открије „исто онако нужну, конкретну и чврсто заокружену као и телесну, да више не просјачим овде — онде, већ да на светлост дана изнесем чисти бисер“⁶.

Прионуо је крeпко на филозофско-дијалектичке студије и његово сопствено дело, против његове воље, односи га право непријатељу у руке — доводи га Хегелу.⁷ Онерасположен због узалудних и пропалих духовних напора, разједан бесом што је био принуђен да својим идолом учини једно схватање које му је мрско, Маркс после свих негирања „сам све чвршће се везивао за садашњу филозофију света, од које сам намеравао да умакнем.“⁸ А да се ослободи, да умакне од филозофског Олимпа, могао је само тако што ће критички превладати, што ће даљим померањем граница сазнања превазићи зависност која га је одвајала од слободе. Критика сазнања постаје му средством.

Највећи део пута у слободу теоријски је прошао својом докторском дисертацијом. У њој Маркс још плива у водама самосвести, али открива у односима филозофије и стварности (света) стварне могућности филозофије, знања и слободе. Овај прелаз, лаган али методолошки кључни за разумевање историјског развика филозофије, на филозофију материјализма омогућује даљи развика и дијалектике и хуманизма. Утемељено сазнање да је критика филозофије критика света, ускоро ће се преобразити у захтев да се са критике неба пређе на критику земље, да се теорија повеже с праксом, да се критика религије превазиђе критиком политике.

Марксов мисаони развика тесно је повезан с његовом практичном акцијом (у почетку теоријски), као и иначе теорија и пракса неког друштва, али и индивидуе. Да је таква веза законитост, утврдио је Маркс већ у докторској дисертацији.⁹ Тако у погледу идентитета Демокритове и Епикурове филозофије природе налази: „Ова разлика у Демокритовим и Епикуровим теоријским судовима о поузданости науке и истинитости њених објеката остварује се у диспаратној научној енергији и пракси њих двојице.“¹⁰ После излагања ових разлика наставља: „Ц) Управо изложене разлике не могу се приписати случајној индивидуалности ова два филозофа; у њи-

⁵ МЕД, стр. 14.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

⁸ МЕД, стр. 15.

⁹ Карл Маркс, *Разлика између Демокритове и Епикурове филозофије природе*. Овде су узети и припремни радови за дисертацију — МЕД, стр. 20—86. Дисертација следи на стр. 87—176.

¹⁰ МЕД, стр. 102.

ма се отеловљују два супротна правца. Што се горе изражава као разлика теоријске свести, то ћемо видети као диференцију практичне енергије.

Размотрићемо најзад *форму рефлексије*, која представља однос мисли према бићу, њихову узајамну везу. У општем односу у који ставља свет и мисао, филозоф само објективише однос своје посебне свести према реалном свету.¹¹

У историји филозофије показује се нужност да после неке целовите (тоталне) филозофије иде у правцу преобраћања филозофије — „њена објективна општост се преобраћа у субјективне облике свести”.¹² Стога, уместо сумњичења неког филозофа за акомодацију, треба открити „недоследности својствене самом његовом принципу”.¹³ Наместо сумњичења партикуларне свести филозофа, моралне стране, Маркс захтева да се конструише његова суштинска форма свести, те „оно што изгледа као напредак савести представља у исти мах и напредак знања”.¹⁴ Највећи грех филозофије је грех „против духа и истине, који се изражава у томе што се иза схватања налази скривена намера, а иза предмета — скривено схватање”.¹⁵ У припремним радовима за дисертацију и у дисертацији Марксов критички однос филозофије према свету још је сасвим филозофске природе, али је доследно изведен хуманистички принцип односа: филозофија, сазнање, критика, слобода, свет. Филозофија Марксове дисертације и јесте отворена филозофија слободе.

У припремним радовима развио је уверење о филозофском писању повести, чији задатак није само у томе да личност (па и духовну) филозофа узме за средиште и лик његовог система, него је више у томе да у сваком систему одвоји суштинске одредбе читавог система, „стварне кристализације”, од егзотеричног облика, од доказа, оправдања и излагања филозофа. „Овај критички моменат у приказивању неке филозофије безусловно је нужен да би се научно приказивање неког система довело у везу с његовом историјском егзистенцијом, у везу која се не може избећи управо зато што је та егзистенција историјска, али се у исти мах утврђује као филозофска, па се, дакле, мора приказати према њеној суштини”.¹⁶

Критички моменат у приказивању филозофије према њеној суштини, изводи кроз критику односа са религијом — као што је Прометеј исповедао¹⁷ — наине, да је то њена сопствена девиза против свих небеских и земаљских богова, који људску самосвест не признају као врховно божанство. Поред самосвести ниједан бот није потребан”.¹⁸ И Маркс је, доводећи у везу Епикура и његову фило-

¹¹ МЕД, стр. 103.

¹² МЕД, стр. 74—75.

¹³ МЕД, стр. 82.

¹⁴ МЕД, стр. 145.

¹⁵ МЕД, стр. 82.

¹⁶ МЕД, стр. 85.

¹⁷ МЕД, стр. 94.

¹⁸ Исто.

зофију природе, закључно у дисертацији да је „апсолутност и слобода самосвести принцип Епикурове филозофије”.¹⁹

За разлику од Демокрита, за кога веле да се ослепео да му светлост очног вида не би помутила оштрину ума, незадовољног у трагању за истинном широм пола света, Епикур у филозофији стиче „истиниту слободу”. „Онај ко се њој потчинио и предао нема шта да чека; он се одмах еманципује. Јер у томе самом, у служењу филозофији налази се слобода”.²⁰ За разлику од Демокрита, који прихвата неумољиву нужност, Епикур вели да „треба прихватити *случај*, а не *бога*”. „Несрећа је”, сматра том приликом, „живети потчињен нужности, али није нужно живети потчињен нужности. Свуда стоје отворени путеви ка слободи, многобројни, кратки, угодни”.²¹ Мада Маркс истиче да се разлика између Демокритове и Епикурове филозофије природе развила и потврдила у свим сферама природе, у закључку (дисертације) се осећа и Хегелов утицај: „Код *Епикура* је стога *атомистика* са свим њеним противречностима спроведена и довршена *као природна наука самосвести*”.²² Консеквентније се (са становишта даљег развоја) филозофија слободе показује у једном другом ставу, а то ће Маркс ускоро искусити као лично повезивање теорије и праксе. То је став о удвојености филозофске самосвести, код које се као један од праваца јавља *либерална партија*. Овај правац задржава, као битну одредбу, појам и принцип филозофије. Његов чин је критика, окретање филозофије спољашњем, и зато само либерална партија долази до реалног напретка.²³

Оквирни приказ историје Марксовог уласка у свет публицистике стварно је окончан у превази конзервативних снага на либералним у Немачкој. Зато Маркс одлази у публицистику, после завршених студија и доктората, уместо на универзитет за професора филозофије. Штампана постаје поприште политичких и филозофских борби. Рођени полемичар, а енциклопедијског образовања, Маркс брзо стиче истакнуто место у публицистици, надвисујући и сараднике и противнике оштроумним уочавањем проблема у свим њиховим димензијама, способношћу необично брзог и тачног поимања суштине најзамршенијих и нерешених питања, строгом и принципијелном критиком, храброшћу да истакне срж ствари, али и довитљивошћу да надмудри цензурну непредвидљивим и сјајним дијалектичким обртима од шале до ироније и парадокса.

Овај увод имао је сврху да читаоца упозна с Марксовим теоријским достигнућем, пре излагања његових текстова, да се текстови не би оптерећивали спољним објашњењима, а да буду у неколико објашњени. Уплив у текст састоји се у избору текста, у ознакама и следећућим белешкама. А сада: Маркс самим собом.

¹⁹ МЕД, стр. 128.

²⁰ МЕД, стр. 103.

²¹ МЕД, стр. 104.

²² МЕД, стр. 129.

²³ МЕД, стр. 147.

2. Критика цензуре²⁴

Цензура — то је званична критика; њене норме су критичке норме па се зато оне најмање могу изузети од критике, с којом се налазе у истој сфери.

Свако ће, зацело, моћи само да одобри *општу тенденцију* која је изражена у уводу инструкције:

„Да би се штампа *већ сада*²⁵ ослободила неумесних ограничења, која не одговарају највишим интенцијама, његово величанство краљ је благоизволео да својим највишим указом упућеном краљевском министарству 10. о. м. изрази изричито неодобравање сваког недолучног притиска на списатељску делатност, и, признајући вредност искрене и пристојне публицистике, као и потребу за њом, овластио нас је да поново скренемо пажњу цензорима да се тачно придржавају члана 2. указа о цензури од 18. октобра 1819”.

Свакако! Ако је цензура већ неопходна, онда је поштена, либерална цензура још неопходнија.

Но оно што би одмах могло изавати извесну недоумицу, то је *датум* наведеног закона; закон носи датум 18. октобра 1819. Како то? Да то није неки закон који је услед веременских околности био принудно укинут? Како се види, није; јер цензорима се само „*поново*” скреће пажња да га се придржавају. Дакле, до 1842. тај закон је постојао, али није спровођен, јер на њега се подсећа да би се штампала „*већ сада*” ослободила неумесних ограничења, која не одговарају највишим институцијама.

Штампа је до сада *упркос закону* била подвргнута неумесним ограничењима — то је непосредна консеквенција овог увода.²⁶

Да ли ово говори *против закона* или *против цензора*?

Тешко да *смемо* тврдити ово друго. Током двадесет и две године дешавали су се илегални поступци од стране једне власти под чијим се туторством налази највиши интерес држављана, *њихов дух*; од стране једне власти која, још у већој мери него римски цензори, регулише не само понашање појединих грађана, него чак и понашање јавног духа. (. . .)

Ако свалимо кривицу на *цензоре*, онда је компромитована не само њихова сопствена част, него и част пруске државе, пруских писаца. Затим, незаконито и противзаконито понашање цензора које траје дуже од двадесет година, представљало би *argumentum ad hominem* да су штампани потребне гаранције друкчије од таквих општих прописа за тако неодговорна лица; то би представљало доказ да се у самој суштини цензуре налази нека темељита мана коју не може уклонити никакав закон.

²⁴ Примедбе поводом најновије пруске инструкције о цензури. Од једног Рајнландца. Овај чланак Маркс је написао између 15. јануара и 10. фебруара 1842. Објављен је у Швајцарској фебруара 1843. у првој свесци „*Anekdoten zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik*”. Издавач „*Anekdoten*” био је Арнолд Руге,

²⁵ Сва подвлачења у цитатима су Марксова.

²⁶ МЕД, стр. 177.

Али ако су цензори били ваљани *а није ваљао закон*, зашто га поново позивати у помоћ ради отклањања онога зла које је он проузроковао?

Или можда *објективне грешке* једне установе треба да буду стављене на терет *индивидуума*, како би се, не побољшавајући суштину, постигао привид побољшања? То је начин *привидног либерализма*, који, принуђен на уступке, жртвује људе — оруђе, а задржава саму ствар — установу. Тиме се одвраћа пажња површине публике.

Огорчење на саму ствар претвара се у огорчење на поједине личности. Уображава се да се променом личности постиже и промена саме ствари.²⁷

Указ из 1819. био је *привремена мера*, само што је очекивање било упућено на одређену сферу од пет година, док му је у новој инструкцији остављен произвољан рок, и с том разликом што су предмет *ондашњег* очекивања били *закони о слободи штампе, а садашњег — закони о цензури*.²⁸

Ми сматрамо да је инструкција о цензури *антиципација* духа очекиваног закона о цензури. У овоме се строго придржавамо духа указа о цензури из 1819, према којој *земаљски закони и упутства* имају за штампу подједнак значај. (...)

Али вратимо се инструкцији.

„Према овом закону”, наиме према чл. II, „цензура не треба да спречава озбиљно и скромно испитивање истине, не треба да врши на писце недоличан притисак, нити да омета слободан промет на књижарском тржишту”.

Испитивање истине, које цензура не треба да спречава, ближе је означено као *озбиљно* и *скромно*. Обе те одредбе упућују испитивање на његов садржај, него пре на нешто што се налази изван његовог садржаја. Оне унапред одвлаче испитивање од истине и прописују му пажљивост према нечем непознатом трећем. Зар испитивање које стално мора да управља поглед према овом трећем, које је закон обдарио правичном раздражљивошћу, неће изгубити из вида истину? Зар није права дужност истраживача истине да иде право ка истини, не гледајући ни лево ни десно? Зар нећу заборавити да искажем саму ствар ако још мање смем заборавити да је искажем у прописаном облику?

Истина је исто тако мало скромна као и светлост, а према коме би и била? Према себи самој. *Verum index sui et falsi*. Значи скромна *према неистини*?

Ако скромност чини карактер испитивања, онда је она пре обележје зазирања од истине него од неистине. Она је средство које ме спутава при сваком кораку напред. Она је *страх од проналажења резултата који се унапред прописује испитивању*, она је средство предохране од истине.

²⁷ МЕД, стр. 178.

²⁸ МЕД, стр. 178—179.

Затим: истина је општа, она не припада мени, она припада свима, она има мене, ја њу немам. Моје власништво јесте *форма*, она је моја духовна индивидуалност. *Le styl c'est l'homme.* (...) Ви се дивите заносној разноликости, неисцрпном богатству природе. Ви не захтевате да ружа мора мирисати као љубичица, али оно што је²⁹ најбогатије — дух — сме да постоји само на *један* начин? Ја сам хумориста, али закон наређује да се пише озбиљно. Ја сам одважан, али закон наређује да мој стил буде скроман. *Сиво у сивом* — ето то је једина, једино дозвољена боја слободе. Свака кап росе, обасјана сунцем, пресијава у неисцрпној игри боја, али духовно сунце, ма у колико индивидуа и предмета да се прелама, сме да рађа само једну, само *званичну боју!* Суштински облик духа *јесте ведрина, светлост*, а ви за његову једину одговарајућу појаву узимате *сенку*; он је дужан да иде само одевен у црно, док у природи нема ниједног црног цвета. Суштина духа је *истина по себи*, а што ви узимате за његову суштину? *Скромност*. Само је нитков скроман, каже Goethe, а ви хоћете да дух начините таквим нитковом? Или би требало да скромност буде она скромност генија о којој говори Schiller? Онда најпре претворите у геније све своје поданике, а пре свега своје цензоре... скромност генија... се састоји у томе да се не мисли ни о скромности ни о нескромности, него да се истакне сама ствар. Општа скромност духа јесте разум, она универзална либералност која се према *ствакој ствари у природи* односи онако како захтева *суштински карактер те ствари*.

Даље, ако нећемо да озбиљно подведемо под ону дефиницију Tristrama Shandyја, по којој она представља лицемерно понашање тела да би се сакрили недостаци душе, него ако она треба да значи озбиљност *према самом предмету*, онда цео пропис губи свој смисао. Јер ја ћу са смешним поступати озбиљно онда кад са њим поступама на смешан начин, а најозбиљнија нескромност духа јесте: бити скроман према нескромности.

Озбиљно и скромно! Какви нестални, релативни појмови! Где престаје озбиљност, где почиње шала? Где престаје скромност, где почиње нескромност? Упућени смо на *темперамент* цензора. А прописивати цензору темперамент било би исто толико неправично колико и писцу прописивати стил. Ако хоћете да будете доследни у својој естетичкој критици, онда забраните и да се истина испитује *одвећ озбиљно* и *одвећ скромно*, јер одвећ велика озбиљност је нешто најсмешније, а одвећ велика скромност је најгорча иронија. Најзад, ту се полази од потпуно наопаког и апстрактног схватања саме истине. Сви објекти списатељске делатности подводе се под један општи појам, под „истину”. Да оставимо сад по страни чак и оно што је *субјективно*, наиме околност да се један исти предмет у различитим индивидуама различито прелама и да своје различите стране преобраћа у исто толико различитих духовних карактеристика; али зар *карактер предмета* не врши баш никакав, па ни најмањи утицај на испитивање? У истину спада не само резултат

²⁹ МЕД, стр. 179.

него и пут до њега. Испитивање истине мора и само бити истинито, истинито испитивање јесте широм распрострајена истина, чији се расути делови сабирају у резултату. И зар начин испитивања не треба да се мења заједно с предметом? Према вама, кад се предмет смеје, испитивање треба да буде озбиљно, а кад је предмет неугодан, — оно треба да буде скромно. Ви, дакле, повређујете право објекта, као што повређујете и право субјекта. Ви схватате истину апстрактно и дух претварате у *истражног судију* који је сувопарно уноси у *записник*.

Или, можда, ово занимање метафизиком није ни потребно? Да ли истину треба једноставно тако разумети као *да је истина оно што нареди влада*, и да *испитивање* ту долази као излишан, наметљив трећи чин, но који због *етикете* не може бити сасвим одстрањен? Очеvidно, готово је тако. Јер испитивање се унапред узима као у *супротности* према истини, па се зато јавља као осумњичено, у званичној пратњи озбиљности и скромности, које, наравно, и приличне лаику пред свештеником. Расуђивање владе јесте једини државни разум.³⁰

Закон који укида *слободу штампе* онде где она још постоји, а помоћу *цензуре* је чини излишном онде где би требало да буде уведена, — такав закон се не може назвати нарочито повољним по штампу. А и 10. изриком признаје да ће провизорно бити донет *закон о цензури* уместо *слободе штампе* за коју даје подстрек 18. члан Савезног акта и која ће се једном можда остварити. Овај *quid pro quo* одаје у најмању руку то да је карактер времена налагао ограничење штампе и да указ за свој постанак има да захвали неповерењу према штампи.³¹

Писац је, дакле, изложен *најгрознијем терору*, препуштен је *јурисдикцији подозрења*. Закони о *тенденцији*, закони који не пружају никакве објективне норме, јесу закони терора, онакви какве је измислила државна нужда под Robespierre-ом и поквареност државе под римским царевима. Закони који за главни критеријум не узимају *поступак као такав*, него *настојање* онога који поступак врши, нису ништа друго већ *позитивне санкције безаконња*.³²

Закон о *настројењу* није закон који је држава издала за своје *поданике*, него је закон *једне партије против неке друге партије*. Закон о *тенденцији* укида једнакост грађана пред законом. Он је закон *раздвајања* а не *спајања*, а сви закони *раздвајања* су реакционарни. Он не представља закон, него привилегије. . . . *Морална држава* представља у својим члановима *државно настројење*, па макар они ступили у *опозицију против неког државног органа*, против *владе*; али у друштву у коме *један орган* сматра да је једини, искључиви поседник државног ума и државне моралности, у друштву у коме влада ступа у *принципијелну супротност* према народу и стога своје *противдржавно настојање* сматра за опште, за нормално *настроје-*

³⁰ МЕД, стр. 180—181.

³¹ МЕД, стр. 182.

³² МЕД, стр. 186.

ње, — у таквом друштву немирна савест кликташтва измишља законе о тенденцији, законе одмазме . . .³³

У ову дијалектику се заплиће и нова *инструкција о цензури*. Она запада у противречност кад ставља цензорима у дужност да чине све оно што иста та инструкција осуђује као противдржавно кад је у питању штампа.

Тако, на пример, инструкција забрањује писцима да сумњиче настројења појединаца или целих класа, а у исти мах цензору да све грабане дели на подозриве и неподозриве, на добронамерне и недобронамерне. Критика, која се одузима штампи, постаје свакодневна дужност владиног критичара.³⁴

Цензура тенденције и тенденција цензуре јесу поклон нове либералне инструкције. Нико нам неће замерити ако се према њеним следећим одредбама будемо односили са извесним неповерењем.³⁵

Уредници дневне штампе, под коју категорију спада цела журналистика, треба да буду потпуно непорочни људи. Као гаранција за ту потпуну непорочност најпре се наводи „научна способност”. Не јавља се ни најмања сумња да ли цензор може имати научну способност да суди о најразноврснијим научним способностима. Ако у Прусској живи толика гомила влади познатих универзалних генија — у сваком граду се налази бар по један цензор, — зашто се онда те енциклопедијске главе не јаве као писци? Сав неред у штампи могао би бити окончан, и то боље него путем цензуре, кад би ти чиновници, надмоћни својим бројем, а још јачи својом научношћу и својим генијем, наједном устали и својом тежином пригњечили оне јадне писце од којих сваки пише само у једном жанру, па чак и у том једном жанру без званично потврђене способности? Зашто ћу те искусни људи, који би попут римских гусака могли гакањем да спасу Капитол? То су веома повучени и скромни људи. Научној публици нису познати, али су познати влади.

Па ако су ти људи већ људи каве ниједна држава не би умела да пронађе — јер никад ниједна држава није познавала читаве класе које би попуњавали сами универзални генији и енциклопедисти, — колико генијалнији, још морају бити они који су их бирали! Каквом тајанственом науком морају они располагати кад тим чиновницима, који су непознати у републици науке, могу издавати сведочанство о њиховој универзалној научној способности! Што се више пењемо лествицом те *бирокрације интелигенције*, то чудесније главе срећемо. Кад држава располаже таквим стубовима савршене штампе, зар се њој исплати труд, зар она поступа целисходно кад те људе поставља за *чуваре* штампе која је пуна недостатака, и кад савршенство спушта на ниво средстава за савршенство?

³³ МЕД, стр. 186—187.

³⁴ МЕД, стр. 187.

³⁵ МЕД, стр. 188.

Штампи ћете одузети онолико шанси за побољшање колико таквих цензора ћете постављати. Ви из своје војске узимате здраве, да бисте их поставили за лекаре болеснима.³⁶

На жалост, инструкција о цензури прекида наш панегирик. Поред јамства које пружа научна способност налазе се и јамства која пружају *положај и карактер*. Положај и карактер!

Општи захтев за научном способношћу — колико је то *либерално!* *Посебни* захтев за положајем — колико је то *нелиберално!* Научна способност и положај заједно — колико је то *привидно либерално!* Научна способност и карактер без положаја могу, због своје неодређености, изгледати цензору веома проблематични, као што, уопште, мора изазвати његово оправдано чуђење то што такви квалитети постоје одвојено од положаја. Сме ли, напротив, цензор да сумња у карактер и научност онде где се налази положај? Он би у том случају имао мање поверења у суд државе него у сопствени суд, а у супротном случају би имао више поверења у писца него у државу. Зар да цензор буде толико нетактичан, толико злонамеран? То се не би могло очекивати, а то, зацело, нико и не очекује. Пошто је *положај* одлучујући критериј *сумњивим случајевима*, то је он и уопште оно што апсолутно одлучује.³⁷

Понављам: *све објективне норме су отпале*; на пишчевој страни тенденција је остала једини садржај који се захтева и прописује, — безоблично мишљење као објект; тенденција као субјект, као мишљење о мишљењу, јавља се као цензоров такт и његово једино одређење.

Овај основни недостатак провлачи се кроз све наше установе. Тако су, на пример, у кривичном поступку судија, тужилац и бранилац спојени у *једном лицу*. Овај спој противречи свим законима психологије.³⁸

Али, као што се публика налази испод чиновника, тако се чиновник налази изнад психолошких закона. Но недостацима неког држаног принципа могуће је наћи извињење; међутим, неопростиво је кад тај принцип није довољно поштед да буде доследан.

Цензор је такође тужилац, бранилац и судија у једном лицу; цензору је поверено *управљање духом*; цензор је *неодговоран*.

Све што важи за однос штампе према цензури, важи и за однос цензуре према врховној цензури и за однос писца према врховном цензору, иако је ту уметнут *посредни члан*. То је исти онај однос, само на вишем ступњу, при чему се јавља следећа значајна заблуда: не дирати у ствар, а хтети да јој се помоћу других личности да нова суштина. Кад би *држава принуде* хтела да буде лојална, морала би укинути себе. Свака тачка би захтевала исту принуду и исти супротни притисак. Врховна цензура би такође морала бити цензурисана. Да би се изишло из тог погубног круга, доноси

³⁶ МЕД, стр. 191.

³⁷ МЕД, стр. 192.

³⁸ МЕД, стр. 194.

се одлука да се престане са лојалношћу, па било да безакоње почне у трећем или деведесет деветом степену. Пошто свест о овоме нејасно трепери пред очима чиновничке државе, она се труди да бар толико узвиси сферу безакоња да се губи пред очима, па онда верује да је безакоње ишчезло.

Право *радикално излечење цензуре* било би њено укидање; јер та установа је лоша, а установе су моћније од људи. Али, било наше гледиште тачно или не било, тек пруски писци у сваком случају *добијају захваљујући новој инструкцији*: или више *реалне слободе*, или више *идеалне*, то јест више *свести*.

Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dicere licet.³⁹

³⁹ МЕД, стр. 195.

*Dr Dragan Stanimirović,
professeur à la Faculté de droit à Niš*

LA CONTRIBUTION HUMANITAIRE DE JEUNE MARX AU JOURNALISME

— Résumé —

„La contribution humanitaire du jeune Marx au journalisme est une courte étude, dont on y publie se première partie-Introduction es Critique de la censure. L'Introduciton est consacrée à l'évolution méditive de Marx depuis le début de ses études jusqu'a la publication de sa thèse de Doctorat (1835 — 1841). C'est à cette période que, l'esprit philosophique déjà mûri de Marx, arrive à surmonter, d'une manière critique, les problèmes philosophiques non-résolus, les plus complexes. Il débuie avec Kant et Fichte, s'initie à la philosophie de Hegel pour s'approcher du matérialisme (dans sa thèse de Doctorat „Différence entre la philosophie de la Nature de Démocrite et celle de Epicure"). Plus tard, il s'engage dans le journalisme ture, au lieu de s'engager à l'université (comme professeur de philosophie). Dans son ueuvre sur la critique de la censure, il démontre la critique humanitaire au début des annés 40 en Allemagne. Comme journaliste, Marx continue à développer ses conceptions philosophiques, révolutionnaires, libérales, démocratiques et humanitaires. Dans cet article on trouvera citée bien des remarques magnifiques de Marx sur la censure et la liberté.